Ч. 49. (В. 143.) 6 (18) Грудня 1896. Річник XXI. (нової серії VIII.)

Виходить у Львові кожної пятниці.

Редакция, адміністрация і експедиция ул. академична ч. 8.

ПРАВДА

Ціна за місячник в Австриї на рік злр. 4·— ½ року „ 2·— ¼ „ „ 1·— за границею на рік (8 руб.) ½ року (4 руб.)

ВІСТНИК ПОЛЇТИКИ, НАУКИ І ПИСЬМЕНСТВА.

Складаймо на науковий фонд товариства імени Шевченка!

Ще дещо про зміну системи.*)

(Дальше).

Др. Франко вертає відтак ще до самої історії із „зміною системи“ і притакує „Дѣлу“, що „зміна системи не значить се „щоби ми могли свобідно розвивати в австрийскій монархії руску народність“, лиш радше, щоби правительство змінило своє поступованє супроти Русинів. В конституцийній державі кожда народність має запоручені права свого свобідного розвитку. Для того коли ґр. Бадені по новій ері заявив в соймі, що правительство бажає, щоби кожда народність свобідно розвивала ся, то сего не можна уважати „здобутком“ полїтичним, лиш обовязком намістника яко урядника державного“.

Навівши сї слова „Дѣла“, каже Др. Франко — се зовсім вірно. Ми-ж навпаки думаємо, що се лише в части вірно і мусимо повторити єму те, що вже свого часу на те відповіли „Дѣлу“, а до того додамо для лїпшого зрозуміня приклади з житя инших народів австрийских.

Се вірно, що всї народи в Австриї мають запоручені конституцийними законами права; теж саме мають і Русини, мають і добре відомий XIX. артикул основних законів. Се вірно — але се теория, се мертва буква закона, а знов що инше практика, виконанє закона, переведенє сеї мертвої букви закона в житє. Др. Франко може знає, що до всякого

*) див. Правда 1896, ч 48.

закона видає правительство ще т. зв. Durchführungs-Verordnung, а позаяк всякі §§ мають два кінці, дуже гнучкі, то й адміністрацийні і екзекутивні власти дуже легко можуть заспокоїти своє конституцийне сумлінє, сповнити свій обовязок, а при тім закон не буде виконаний так, щоби се вийшло в дійсну користь якій народности, хоч годі там буде де небудь виказати нарушенє закона, коли відкличемо ся хоч би до державного трибуналу. А щоби говорити конкретно, то наведемо вискагані в остатній буджетовій розправі слова посла Ляґінії з Істриї, де Хорвати 20 кілька літ упоминають ся о заснованє хорватскої ґімназиї і не можуть діждати ся не то вже ґімназиї, але навіть відповіди правительства, бо така там доси супроти Хорватів система. Словінції мають так як і ми законами основними запоручені права, а мимо XIX. артикулу основних законів, рішеня і вироки судові і т. и. видають ся німецкою мовою, як се виказував також в останній розправі буджетовій їх посол Ґреґорец — така там система. Вони так само допоминали ся здавна зміни системи на полї шкільництва в Стириї а доперва перед двома роками дістали „паралєльку“ в Цілєї (що причинила ся до упадку коаліцийного мінїстерства). Однак хоч ся паралєлька лише утраквістична (половину предметів викладають по словіньски, половину по нїмецки — подібно як в черновецкій руска паралєлька є властиво руско-нїмецка), всеж таки вони се признали не лише звичайним сповненєм обовязку мінїстерства просьвіти, вважають се великим здобутком, бо ся паралєлька причиняє ся до „тривкого і певного розвитку народного“, до зміцненя їх національного орґанізму.

Тим то ми таки обстаємо при своїм і кажемо, що инша річ теория, а инша — практика, що инша річ закони, а инша — їх переведенє і виконанє. Сам же Др. Франко признає, що до 1890 р. (значить до нової ери) „було систематичне переслїдуванє Русинів без ріжницї партий“, що „від першого „социялїстичного“ процесу в р. 1876 до кінця 1889 р. Русинам, так одиницям, як і товариствам виточено було около 500 процесів полїтичних, з котрих найбільша часть скінчила ся занеханєм слїдства, а тільки мала часть скінчила ся засудженєм декого з оскаржених на невеличкі (в порівнаню з тенденцийно піднинаним шумом) кари, що в тім часї зроблено тисячі ревізий в приватних помешканях і льокалях найріжнїйших руских товариств, розвязувано десятки читалень, арештовано та тягано по судах тисячі людий, уражено навіть релїґійні почутя Русинів такими способами, як обрізуванє трираменних хрестів, насиланє жандармів до церкви для контролї навіть богослуженя або поручанє такої контролї дїдичам то посесорам“.

Дальше признає Др. Франко, що „Русинів переслїдовано, дразнено, гноблено з потоптанєм законів, руйновано в дорозї дисциплїнарній, перенешено „з причин службових“ на Мазури для того тілько, що вони Русини“ і т. д.

Ми нераз на се вказували, порівнуючи часи по 1890 р. з часами до нової ери, коли живій правдї в очи опозиция стала гукати: в новій ері старий лад, система не тілько не змінила ся, але навіть погіршила ся, правительство не дає нам орґанїзувати ся і т. д., хоч ми нїколи часів до нової ери не малювали так чорно, як се тут вчинив Др. Франко. Отже спитаємо Дра Франка, чи до 1890 р. не було законів основних, чи конституция може була в Галичинї суспендована, чи верховні власти потягали може тогочасних намістників до одвічальности, що не знають свого обовязку? Нї! І перед новою ерою і по її проголошеню були ті самі закони, а навіть ґр. Баденї почав намістникувати ще за старої ери, а опісля таки подій таких не бувало, які такими чорними красками списав Др. Франко. А чому? бо система змінила ся. Сеж відчули таки зразу не тільки народовці (новоеристи), але особливо москвофіли й радикали (доволї нагадати всякі віча і збори, які відбували ся за нової ери проти неї, рух в читальнях і товариствах і т. д.). Се признавав протягом двох лїт п. Романчук, се признавало „Дѣло“ (в ентузиязмі назвавши зворот п. Романчука „новою ерою“), бо система справдї була змінила ся, значить Русини могли свобідно розвивати свою народність, бо закони були не лише мертвою буквою, або виконувані лише про людске око, а дїйсно верховні власти наставали на підвласні орґани, щоби виконувати їх як слїд.

(Конець буде).

Надзвичайні загальні збори наукового Товариства імени Шевченка

відбули ся дня 8. лат. грудня при участи більш 90 членів. На порядку деннім стояли дві справи: 1) зміна статутів товариства і 2) відклик 15 членів від ухвали видїлу що до виповідн дальшого печатаня часописий „Дѣла“ і „Батькôвщини“ в друкарнї товариства.

Збори відкрив заст. голови Товариства проф. Громницкий, запрошуючи до проводу зборами найстаршого віком члена, о. Тороньского. Функциї секретарів сповняли проф. Макарушка і п. Корінець. Внесенє о. Темницкого, щоби справу виповіди „Дѣла“ і „Батькôвщины“ поставити на перше місце відкинено 39 голосами против 28. Зміну статуту почав реферувати в імени комісиї ad hoc на попередних зборах вибраної, др. Кость Левіцкий. Зміна статутів лежить в тім, що додано ще одну

*

катеґорию членів дійсних, котрих іменує виділ за заслуги на полї науки і лїтератури, специяльнож за працї печатані в „Записках“ Товариства. Права дотеперішних членів звичайних обмежено на стілько, що вони не мають рішаючого голосу на засїданях секций в справах наукових. Зміна статутів мала отже на цїли піднести прапор товариства наукового, яко такого.

Против сеї зміни статутів з'орґанїзувала ся завзята опозиция. П. Струсевич доказує, що не розуміє для чого така зміна мала би піднести прапор і повагу товариства. Єму вже наперед відомо, що секциї будуть самовільно поступати при іменованю а взглядно проєктованю виділови людий на членів дійсних. Бесїдникови видаєсь неясним §. 18, котрий каже, що дїйсних членів іменує виділ на предложенє одної з секций товариства за працї наукові а передовсїм в виданях товариства. П. Борис, служачий зелїзницї і вислужений фельдфебель, чує ся покривдженим, що єму відбираєсь право рїшати в справах наукових на секциях. О. Стефанович гадає, що ся зміна статутів кине колоду під ноги провінціональної інтелїґенциї, що вона не на часї, бо народовцї роздвоєні, що §. 23, в котрім читаємо: Інституциї, як також члени замісцеві мають право дати себе заступити на загальних зборах кому небудь з членів товариства“, невідповідний, бо Українцї члени готові через се взяти верх над Галичанами. Др. Лагодиньский доказує, що переміняти товариства на чисто наукове нема потреби, бо хто знає, чи правительство не відмовить товариству субвенций, а тогди воно пропаде, бо на патріотизм Русинів нема що спускатись. Бесїдникови не подобаєсь, що в новім статутї намірено підвисшенє вкладок членів звичайних з 3 зр. на 6 зр. річно, бо охочих до того членів не найде богато, а др. Лагодиньский волить собі купити один том „Записок“, що єго заінтересує за 1 зр, чим платити 6 зр. річно. По тій „патріотичній“ бесїдї дра Лагодиньского забрав голос судия п. Дольницкий, котрий думає, що іменованє членами дїйсними не-Русинів заслужених для українсько-руської науки готово повести за собою, що з часом майно товариства перейде в чужі руки. Тому радить бесїдник звернути статути ще раз комісиї для яснїйшого стилїзованя. Против сих виводів виступив в імени комісиї др. Ів. Франко. Бесїдникови прикро, що мусить опозициї сказати слова правди, хоть сим разом дуже терпкі. Всї бесїдники, що промовляли против переміни статутів, стали на становищі анальфабетів і виказали в цїлій наготї галицку мізерию. Що п. Струсевич не розуміє чогось, то се не єсть арґументом для наукового товариства. Зміною статутів не кидаєсь нїкому колод під ноги. Одні члени займуть ся справами адмінїстрацийними, другі справами науковими. Вкладка 6 зр. не єсть зовсїм велика, коли за се дістане член книжки вартости подвійної. Чим більше книжок буде видавати товариство, тим висшою буде вкладка. Зменшенє податків єсть добрим средством аґітацийним поміж селянами, але не в науковім товаристві. О. Стефанович, зжитий бесїдою дра Франка, заявляє, що він зібрав для товариства образи і рукописи і що він працював науково. (В тринайцяти томах „Записок“ не дав о. Стефанович пізнати свого ґенія!) Др. К. Левіцкий заявляє яко член комісиї, що не годить ся з висказом Дра Франка про анальфабетів і галицку мізерию. (Ми тут мусимо занотувати, що др. К. Левіцкий рефе-

рував зміну статутів не щиро, підносячи сумніви против поодиноких точок і що при голосованю над поділом членів на дійсних і звичайних вийшов з салї зборів.) По замкненю дебати ґенеральної приступлено до спеціяльної Др. Лагодиньский поставив з глузованєм внесенє, щоби з назви товариства викинути імя Шевченка, бо виданя товариства (узнані німецкими, польскими і російскими ученими) по єго думцї не заслугують на се. Се внесенє відкинено з обуренєм 51 голосами против 12. Дальше поставив др. Лагодиньский поправку до §. 3, що цїлию товариства єсть підпирати „независимі“ видавництва. За сею поправкою піднесли ся дві руки. При §. 15, де читаємо, що члени ділять ся на звичайних, дійсних, основателів і почесних, говорив член опозициї, кореспондент „Дѣла“, „Галичанина“, „Бесѣды“ Мончаловского, „Буковини“ і „Monitora“ др. Василь Щурат. Сей бесїдник, судячи по своїм талантї і змозї допнсуваня до тілько ріжнородних своїми напрямами ґазет, гадає, що члени секциї наукової будуть боятись писати розвідки історичні як слїд, щоби не втратити субвенций правительства. Др. Франко відпер сю інсинуацию, заявляючи, що в секциї засїдати муть люди, що доросли своїх лїт і люди фахові, що з'уміють оцїнити вартість і погляди праць наукових. Отець Ясеницкий і п. Гладилович запитують, чи члени звичайні бороздили до тепер в науковій роботї товариства і чи в виду сего потрібний новий додаток членів дійсних. На се відповів др. Стоцкий, що через проектовану зміну піднесесь повагу товариства на вні а проф. Пігуляк вказав, що в справі фонетики висилано протести до Цїсаря навіть від анальфабетів, що отже і в товаристві Шевченка можуть люди несьвідомі бороздити в єго науковій діяльности. По замкненю дебати приступлено до поіменного голосованя. За зміною статутів голосувало 49 членів, против 35. Більшість не одержала двох третин голосів, потрібних до зміни статуту, через що відложено єї ad Calendas graecas. Сей вислїд голосованя привитано грімкими окликами: ганьба!, против котрих відгрожував ся особливо пястуками, член опозициї, о. Гірняк. Пожалованя гідну ролю відограв по голосованю посол Романчук. Він уважав за відповідне звинитись, що голосував против статутів і заявив, що їх не читав. На се посипались оклики: „Ганьба!“ „Ото посол!“ „Розумна голова!“ „Велика річ не читати статутів!“ Зміна статутів переводить ся вже від місяця червня, а посол Романчук, прибуваючи умисно на збори, не читає статутів, а в часї чотирогодинної дебати він не в силї поінформуватись, чи зміна статутів хосенна, чи нї.

На тім закінчилась нарада. Другу справу відложено на пополудне. Комісия цофнула статути, в огляду, що всї важнїйші зміни відкинено.

На пополудневих нарадах пояснив проф. Громницкий, длячого виповіджено „Дїлу“, „Правдї“ і „Батьківщинї“ печатанє від нового року в друкарнї товариства Письмо о. Стефановича, в котрім він взивав в місяцї червни своїх сторонників на загальні збори товариства імени Шевченка, щоби вибрати виділ, „котрий буде печатати „независимі видавництва“ навіть „зі стратами“ товариства, був причиною, що власти прочитавши єго в „Буковинї“ заявили виділови, що не зможуть запомагати товариства, коли воно буде грішми, призначеними на цїли наукові, підпомагати часописи політичні. Виділ старав ся, щоби в виду сего спілка „Дѣла“ сама вимовила друк „Дѣла“ з початком 1897 року. Спілка „Дѣла“ на се не

згодилась, тому виділ мусів вимовити друк „Дѣла“. П. Громницкий доказує числами, що в р. 1894 винно було „Дѣло“ товариству суму 7.136 зр. Виділ, видячи безвихідне положенє „Дѣла“ старав ся о урегульованє рахунків, приймаючи повісти „Дѣла“ за половину вартости на суму 2560 зр. (Книжки ті відступив би виділ нині дуже радо за четвертину сеї суму, бо їх продає ся річно заледви на кількадесять зр.). Товариство перейняло дальше довжників за книжки „Дѣла“ на суму 447 зр. і дістало запис бл. п. Качали в сумі 500 зр. Готівкою заплатило „Дѣло“ 1000 зр. **Даровано** „Дѣлу“ суму 1.493 зр. і тим способом уморено суму довгу 6000 зр. Лишилось довгу 1.136 зр. Виділ товариства дав крім того кредит „Дѣлу“ на 800 зр., з тим застереженєм, що коли „Дѣло“ переступить сей кредит, мусить уступитись з друкарні товариства. Мимо сего винно було „Дѣло“ при кінци 1895 року знов суму 3.392 зр. „Дѣло“ довгу не сплачує, дефіцит росте, проценти від довгу пропадають а через се наносить „Дѣло“ очевидну шкоду товариству. Недоплати спільників „Дѣла“ доводили товариство до того, що не було чим оплачувати зецерів а самого бесідника фантовано за довги товариства. Подібно, як „Дѣлу“ даровано також „Батьковщинѣ“ в ріжних часах суму 800 зр. До 1894 р. виносило майно товариства (заложеного датками Милорадовички, Жученка, Качали коштом до 17 000 зр.) заледви 13.000 зр. З клопотів фінансових вибавили товариство запомоги соймові і правительственні, а дальше друк книжок шкільних. Вони довели до того, що майно товариства піднесло ся на дуже поважну суму. Нині не оперує ся вже векслями, як се давнійше бувало. Друк „Дѣла“ в товаристві імени Шевченка грозить руїною, бо всї запомоги і друк книжок готові відпасти.

В імени спільників промовляє др. Кость Левіцкий. Він дивуєсь, що виділ не заперечив перед властями, мов би то „Дѣло“ нарушувало субвенциї. Се після гадки адвоката дра К. Левіцкого було би „правдою“! Виділ товариства мусів мати зиски, коли приняв книжки видання „Дѣла“ на суму 2560 зр. Товариство Шевченка заробляло на „Дѣлѣ“ і за дармо містило свої анонси. Товариство ім. Шевченка не поносило отже з вини „Дѣла“ ніяких страт. Вимовленєм „Дѣла“ загрожена честь народна, бо правительство сьміє вмішуватись в наші домашні справи. Пустім їх під стіл, то влізуть на стіл. Др. Левіцкий заявляє, що спільники „Дѣла“ готові були все платити готівкою, колиб від них сего зажадано. Проф. Громницкий заявляє, що вперве чує, що спільники „Дѣла“ готові платити. Виділ не то жадав, але грозив, а „Дѣло“ не платило. Книжки перейняті від „Дѣла“ не оплачують навіть процентів від суми. Дорікати виділови річ легка, але дістати субвенциї, виєднати друк книжок шкільних, річ далеко тяжша. Наша честь народна — кінчив проф. Громницкий — то труд і праця а не фрази голошені з шумом! Проф. Копач заявляє, що він перший готов голосувати за дальшим друком „Дѣла“ в товаристві імени Шевченка, коли опозиционісти зроблять нотаріяльний акт, котрим дозволять стягнути річно 10.000 зр. з свого маєтку на цїли товариства. (Оплески. Опозиция мовчить.) Др. Мик. Шухевич заявляє, що між спільниками „Дѣла“ є богаті люди, що зараз можуть покрити довги „Дѣла“, хоть пишучому сї стрічки відомо, що Крез спільників „Дѣла“ др. Щ. Сельский винен був ще в часї, коли підписав протест против зарядженя

виділу тов. Шевченка **вкладки** 25 зр. Др. **Коцовский** радить в справах політичних і фінансових не уживати фраз про честь народну, бо они хиба придатні на себе, щоби ними покривати що иньшого. Спільники „Дѣла“ твердять, що в Ставропіґії друк часописи винесе дешевше, чомуж напирають ся друкувати „Дѣло“ в товаристві імени Шевченка? Пос. **Романчук** гадає, що ми не повинні дозволити мішатись правительству, лише беречи свободу. „Freiwillige Rettungsgeselschaft“ в Відні не приняло великої запомоги, уділеної радою громадскою в Відни, щоби не дати можности вмішуватись антисемітам в єї справи. **Проф. Ґеців** в імени провінциї протестує против визиску товариства в корнсть „Дѣла“. П. **Струсевич** каже, що „Дѣло“ найгірше стояло в часї „нової ери“, а коли змінено фронт в політицї і кинено ся в опозицию, „Дѣло“ все випрачувалс. (З тих слів видно, що „Дѣло“ робить на опозициї інтереси). П. **Белей** каже, що будити дух опозицийний в народї, се велика заслуга і єї „Дѣло“ сповняє. До прихильників виділу кликнув: „Вас всїх можна би купити за 100 тисяч“. Тут дістав п. Белей належну відправу. Понесли ся оклики „По собі судите других!“ (Чи за голову п. Белея дав би нинї хто зломаний шеляг? Сумніваємо ся.) Др. **Колесса** вказує на необчислимі сумні наслїдки, коли збір рішить печатати „Дѣло“ в товаристві, проф. Грушевский уступить. В імени України, що терпить під великим гнетом в Росиї, взиває бесїдник, щоби вимовлено печатанє „Дѣла“. П. **Паньківский** каже, що „Дѣло“ залягає з квотою 3792 зр., що за послїдних два тижнї не заплачено анї крейцара друкарнї а сам п. Паньківский мусїв до послїдного числа „Дѣла“ з своєї кишенї доплатити 13 зр. на штемпель. Проф. **Грушевский** заявляє, що хоть як се нам може бути немило, що власти вглядають в наші справи, то признати треба, що мають до сего право, бо дають гроші і можуть жадати, щоби гроші на ту а не иньшу ціль були з'ужиті. Чи запомоги стоять так певно, як думає опозиция, що правительство мусить їх дати, бесїдник сумнїває ся. Проч з фразами про народну честь, бо тут для них не місце! Нї виділ, нї секциї не приложать рук до нечистого дїла! П. Ю. **Бачиньский** гадає в імени „Січи“ що виділ не подав **ніяких цифр** і тому буде голосувати против виділу. П. **Лагодиньский** заявляє, що опозиция більше варта, чим наука. П. **Щурат** уважав ще раз за відповідне скомпромітуватись, кажучи, що товариство буде підпадати впливам властий, навіть в справах наукових. Се твердженє принято з обуренєм. Понеслись оклики „До „Monitora“ на науку!“ По замкненю дебати приступлено до голосованя. За внесенєм виділу, щоби над відкликом спілки „Дѣла“ перейти до порядку дневного, голосувало 40 членів против 41. Внесенє п. К. Левіцкого, щоби надальше печатано „Дѣло“ перейшло більшостию голосів. В виду сего зложив виділ свої уряди, а др. Франко і проф. Грушевский заявили в імени секций, що складають свої мандати. Послїдний замітив, що перестає бути редактором „Записок“, бо видить кривду, яка стрітила виділ товариства, що з повним пожертвованєм трудив ся для розвою товариства.

Резиґнациї проф. Грушевского опозиция не сподївалась, тож вислухала сего, немов громом ражена. О. **Данило Танячкевич** кликнув ще: „в імени милости для України! не розходіть ся панове!“ та дістав відповідь: „Скацапіла опозиция не має права промовляти в імени милости до України!“

На тім закінчились збори. Ми констатуємо, що пос. Телішевский, котрий від двох літ не сидить в парляменті, приїхав на збори „робити політику". З жалем зазначуємо, що за проводом проф. Романчука голосувало кількох професорів львівских і за-львівских, отже людий, що повинні стояти на сторожі науки — против зміни статутів. Констатуємо також, що управитель книгарні Ставропігії п. Хойнацкий, котрий на кождих попередних зборах тов імени Шевченка був за тим, щоби виповісти кредит „Дѣлу", тепер, коли ходило о розбитє товариства, голосував за печатанєм „Дѣла" в товаристві. Так хотять кацапи коло наших товариств! Опозия над сим послідвим нехай добре роздумає!

Огляд політичний.

Австрийско-угорска монархія. В раді державній переведено загальну розправу буджетову, а відтак над вступними титулами буджету та приступлено до розправи над міністерством справ внутрішних. В загальній розправі промовляли переважно речники славяньских народностий: Жачек, Барвіньский, Ляґінія, Ґреґорец, Ділушицкий, Бянкіні і ин. домагаючи ся заспокоєня економічних і національно-культурних потреб своїх земляків. Справа ческо-німецка висунула ся і сим разом на перший плян політичної розправи, а стріли падали з ческого табору до німецкого, а з німецкого против Чехів і правительства. Ческі посли силкували ся виправдувати своє прихильно вижидаюче становище супроти правительства, п. Крамарж клав головну вагу на заспокоєнє національно-політичних потреб ческого народу, вказував на можливість помиреня з ческими Німцями, а ческе право державне поставив вже на самім заднім пляні, яко ідеал, якого не зараз думають Чехи добивати ся. Др. Герольд не хотів виявити, яке становище займуть Чехи в будучій раді державній, але виразно зазначив, що з віком люди старіють ся і тратять огонь, хоч відгрожував ся, що наколиб правительство не вдоволило їх потребам, тоді вони заграють єму таку музику, якої воно ще не чуло. Речники лівиці силкували ся pro foro externo зазначити своє опозицийне становище, хоч в дійсности придержують ся вони правительства, а ческо-німецкі посли виступали горячо проти правительства, хоч се не робило враженя. В ґенеральній розправі промовляв також міністер скарбу Біліньский і заявив ся за полагодженєм закона про конґруу, а також обіцяв відповідно до резолюциї п. Барвіньского пособити фондам вдовичо-сиротиньским одноразовою підмогою 150.000 р. Дальша розправа оживила ся більше при диспозицийнім фонді, котрий палата ухвалила більшостю майже двох третин. Замітна була річ ґр. Вурмбранда, котрий жалував ся, що пущено в Австриї поклик рівноправности всїх народностий і деяким (славяньским) не вказано границї, до якої вона має сягати.

Видає і за редакцию одвічає: Антін Березиньский.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарского.